

OPOZIȚIA POLITICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DIMENSIUNI POLITICO – JURIDICE

POLITICAL OPPOSITION IN REPUBLIC OF MOLDOVA: POLITICAL AND JURIDICAL ASPECTS

Alexandru ARSENI, *doctor habilitat în drept,
Universitatea de Stat din Moldova*

Ion RUSANDU, *doctor în filosofie,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
rusandu@list.ru*

Rezumat

În acest articol este analizată activitatea opoziției politice ca fenomen al sistemului politic, constituțional și juridic al Republicii Moldova. În același timp, accentul a fost pus pe particularitățile opoziției politice, în special în ceea ce privește opoziția parlamentară a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: *putere, parlament, opoziție politică, opoziție parlamentară, democrație, partid politic, pluralism politic, cultură politică.*

Summary

The article analyzes the activity of political opposition as a phenomenon of the political, constitutional and juridical system of the Republic of Moldova. At the same time, the accent was placed on the peculiarities of the political opposition, especially on the Moldovan parliamentary opposition.

Keywords: *power, parliament, political opposition, parliamentary opposition, democracy, political party, political pluralism, political culture.*

Transformările democratice din Republica Moldova, începuturile cărora au fost inițiate în anii '90 ai sec. XX, în mare măsură au actualizat studierea problemelor legate de democrație, a instituțiilor și principiilor sale. În acest context menționăm că un element esențial al proceselor transformatorice îl constituie constituirea și funcționarea opoziției politice, care, fiind un institut arhinesecar al democrației, prezintă prin sine o întreagă entitate complexă, devenind de rând cu alți actori (putere, guvernare) forța motrice alături de putere pentru modernizarea țării.

Dacă să ne exprimăm în termeni kanto-hegelieni, opoziția politică este exprimarea „spiritului critic” în politică.

În pofida faptului că noțiunea *opoziție politică* se află în rândul acelor noțiuni care au devenit atât de uzuale, încât conținutul și sensul lor în discursuri și texte științifice sunt percepute ca ceva de la sine înțeles, în literatura de specialitate lipsește un consens în ceea ce privește definirea noțiunii de „opoziție politică”.

Conform studiului efectuat de Ilie Popa, calea pentru definirea și utilizarea conceptului de opoziție a fost deschisă de politologul de origine română Ghiță Ionescu,

profesor la Manchester University și London School of Economics and Political Science, președinte al Comitetului pentru Unificarea Europeană al Asociației Internaționale de Științe Politice, care în anii '60 a fost și inițiatorul și directorul revistei „Government and Opposition”. În Introducere la cartea sa despre regimurile comuniste din estul Europei *The Politics of The European Communist States*, în care tratează relațiile de la acea vreme dintre stat și societate în șapte țări comuniste, el definește astfel noțiunea de opoziție: „În sens larg, /opoziția/ este orice atitudine sau acțiune concertată, spontană sau deliberată, sporadică sau continuă a unor grupuri anomice sau asociaționale, sau a unor indivizi împotriva puterii existente (pentru a arăta că definiția nu este aplicabilă la ceea ce antropologii denumesc societăți „acefale”) în orice condiții și prin orice mijloace” [1].

Conform accepțiunii pe care o dă Ghiță Ionescu noțiunii de opoziție, aceasta acoperă întreaga gamă de motive și manifestări ale conflictului politic în orice societate, ce se regăsesc „fie sub forma conflictului de interese care își are originea în fricțiunea și rivalitatea dintre grupuri în cadrul unei comunități (aceste activități se află la originea conceptului de checks and balance - Montesquieu le-a denumit *contre-pouvoirs*), folosite în cadrul unui regim politic democratic de opoziție împotriva partidului/alianței de partide aflate la guvernare, fie sub forma conflictului de valori”, definit de autor ca „dezacordul care își are originea logică în incompatibilitatea de opinii, viziune și credințe împărtășite de oamenii care trăiesc împreună în aceeași comunitate” [1].

Reputatul politolog definește, în continuare, și opoziția politică, drept instituție și parte a unei proceduri politice co-instituționale. Opoziția politică înseamnă, în accepțiunea sa, „un partid sau mai multe, sau o coaliție de partide politice, care pe baza unui set de valori proclamate public se prezintă în fața alegătorilor drept competitori ai puterii executive stabilite și care nu reușesc să adune destule voturi în cadrul unei consultări instituționalizate care să-i îndreptățescă să solicite voința poporului suveran” [1].

Un aport major cu privire la analiza fenomenului opoziția politică și raportului ei cu puterea l-au adus cunoscuții politologi M.Duverger, R.Dahl, G.Sartori, D.Easton, G.Almond, S.Verba ș.a.

În literatura contemporană de specialitate autohtonă, fenomenului opoziția politică i se acordă, în opinia noastră, o atenție minoră. Din autorii autohtoni îi vom menționa pe C.Solomon, V. Moșneaga, I.Nicolaev, I. Bucătaru ș.a [2].

Opoziția nu poate exista în afara puterii, ea este „conectată” la putere prin contrapunerea sa față de putere. Trebuie să constatăm că aici problema nu rezidă în opoziționalitate (nemulțumiți sunt mulți sub diferite aspecte și probleme personale), ci în faptul că opoziția se caracterizează printr-un indiciu foarte important, și anume lupta pentru acapararea puterii.

Puterea și opoziția sunt părțile unui conflict politic, fiecare dintre care pretinde la dreptul de a reprezenta interesele majorității și să formuleze noțiunea de binele comun prin utilizarea statusului public înalt de guvernanță. Opoziția se tratează, de obicei, în sens restrâns și în sens larg. În sens larg, noțiunea în cauză se referă la aproape toate manifestările directe și indirecte de disidență și a nemulțumirilor față de regimul existent. În sens restrâns, sub opoziție se subînțelege un partid sau o coaliție de partide care speră să câștige la următoarele alegeri generale [3].

La modul general, noțiunea *opозиție* definește un grup de persoane în societate, organizație, partid care duc politica opunerii, contrapunerii, rezistenței majorității. În aspect politic, existența opoziției înseamnă imposibilitatea intransigentă principală a unei atitudini perene față de scopurile pe care le urmărește puterea politică. În diferite sisteme politice opoziția joacă roluri diferite. Astfel, în sistemul totalitar, puterea politică curma orice încercare a opoziției de a se organiza, dat fiind faptul că puterea politică vede în opoziție o primejdie pentru sine și un fenomen antistatal, iar în condițiile democrației opoziția este o componentă iminentă a vieții politice și sociale necesare pentru rotația la putere a partidelor la guvernare. Opoziția se caracterizează prin scopurile și mijloacele pe care le utilizează. Scopul major al oricărei opoziții este accederea la putere, la guvernare. Când este vorba despre mijloacele opoziției, se indică diferențierea lor în cele loiale și neloiale. Loială este cea opoziție care nu depășește cadrul legal în procesul luptelor politice și detestă violența în cazul dat. Neloială este cea opoziție care mizează pe metodele violente sau amenință cu aplicarea lor.

Formele de asociere opoziționantă pot fi diferite, însă printre cele mai răspândite/tipice sunt partidele politice. Partidele apar în cadrul unui proces de autorealizare a indivizilor, devenind în condițiile actuale institut eficient în lupta pentru putere. Partidele politice sunt cel mai eficient instrument democratic al forțelor opoziționiste, prin intermediul cărora ele își rezolvă problemele lor. În afară de partidele existente, mai sunt și alte forme de asociere prin care opoziția își promovează ideile și activitățile sale: blocurile politice/platformele fracțiunii, diferite organizații ale societății civile etc.

În ceea ce ne privește, considerăm că explicarea noțiunii „opозиție politică” urmează să întrunească următoarele elemente definitorii:

- constă din totalitatea persoanelor, partidelor, organizațiilor social-politice și fracțiunilor care se opun majorității de guvernare constituite la nivel de stat, unitate teritorial-administrativă, sat sau comună;

- activitatea acestora implică critica, controlul și alternativa guvernării;

- are, de regulă, ca scop substituirea guvernării.

Opoziția reprezintă unul sau mai multe grupuri politice organizate care se opun guvernării la nivel central sau local, activitatea cărora implică critica, controlul și alternativa guvernării, avînd, de regulă, ca scop, substituirea acesteia.

Deci, opoziția politică ia naștere atunci când ea și puterea se confruntă în atingerea scopurilor sale majore: prima să obțină puterea politică, iar a doua să o mențină cât mai mult posibil. Delegarea posibilității pentru opoziția politică de a-și expune punctul de vedere, diferit de cel al puterii, de a concura cu guvernarea ca părți egale în procesul politic – pentru voturile alegătorilor, pentru reprezentarea opoziției în organele legislative ale puterii ș.a., după cum arată experiența democrațiilor consolidate, constituie un factor de stabilitate pentru întregul sistem politic.

De aici și funcțiile opoziției politice, care sunt:

- analiza și critica puterii guvernării întru schimbarea cursului dezvoltării politice, economice și sociale a țării;

- elaborarea și promovarea programelor de alternativă ale dezvoltării societății și ale parcursului ei internațional;

- asigurarea schimbării elitei politice și a promovării noilor lideri politici.

Condițiile și factorii care determină esența și caracteristicile opoziției politice sunt particularitățile regimurilor politice și ale instituțiilor politice dominante, maturitatea elitelor politice și cultura politică a populației/electoratului. Toate acestea determină diversitatea tipurilor de opoziție politică.

Există mai multe criterii de clasificare a tipurilor de opoziție. În continuare vom prezenta tipurile opoziției în opinia mai multor autori.

Politologii din Republica Moldova Valeriu Moșneaga și Tatiana Turco evidențiază următoarele tipuri de opoziție politică:

- în funcție de atitudinea față de sistemul politic existent, distingem opoziția constructivă și opoziția distructivă. Activitatea opoziției constructive este direcționată spre susținerea sistemului politic existent. Ea este cointeresată în colaborarea cu partidele de guvernământ. Opoziția, însă, este orientată la distrugerea sistemului politic existent sau chiar la substituirea regimului politic existent. În literatura de specialitate, opoziția constructivă mai este numită sistemică, iar opoziția distructivă - antisistemică;

- în funcție de raportul cu puterea legislativă, opoziția politică se divizează, de asemenea, în parlamentară și extraparlamentară. În sistemul democratic opoziția politică capătă o formă de existență legitimă și instituțională. Totodată, procesul de instituționalizare conduce la formarea opoziției în cadrul sistemului puterii politice. Opoziția în cauză se referă la tipul constituțional, parlamentar. Aceasta este unicul gen de opoziție care se află în sistemul puterii politice;

- în funcție de aparența ideologică, opoziția politică poate fi de dreapta, de stânga și centristă;

- în funcție de tipul societății, deosebim opoziție democratică, totalitară, tranzitorie;
- în funcție de sursa de proveniență, distingem opoziția care derivă din una și aceeași sursă sau din diferite partide sau asociații politice;

- în funcție de aparența la careva element al structurii sociale, opoziția politică poate fi, de exemplu, civilă, militară;

- în funcție de apartenența la un grup profesional (țărani, intelectuali, muncitori, elitele de proveniență, conținut, orientare diferită etc.);

- în funcție de forma de manifestare a opoziției, deosebim opoziție politică deschisă / închisă, legală / ilegală;

- în funcție de atitudinea față de majoritatea într-un grup, partid (externă, internă);

- în funcție de sfera de activitate (economică, culturală, națională etc.). [4].

Reieșind din cele două categorii de măsurare ce vizează problema (scopul și mijloacele), putem evidenția diverse genuri de opoziție politică. Dacă redăm scopurile opoziției sub forma unui continuum, apoi la un capăt al acestuia se vor situa partidele care nu au intrat în componența guvernului, dar sunt gata, la prima ocazie, să intre în componența acestuia fără a modifica regimul politic existent, iar, uneori, și cursul politic al guvernului în funcție. Profesorul american de științe sociale - politice Juan Linz caracterizează acest gen de opoziție ca semiopoziție. În acest caz, la celălalt capăt al scalei se va situa opoziția „principală”, adică forțele politice care sunt capabile să-și atingă obiectivele doar căpătând putere deplină și, de regulă, modificând radical regimul politic existent.

Evident, un atare continuum este capabil să cuprindă în sine toate tipurile de opoziție: atât „nestructurală”, orientată spre modificarea unor aspecte ale cursului social - politic, cât și „structurală”, care pledează pentru schimbarea regimului politic (de exemplu, mișcările democratice în țările Europei Centrale și de Est, în Uniunea Sovietică în perioada căderii regimului comunist, 1989 - 1991).

Este mai dificil a clasifica mijloacele opoziției politice. În acest caz, cel mai adecvat pare a fi divizarea opoziției, propusă de profesorul Juan Linz, în: loială, semiloială și neloială.[5] La genul opoziției loiale se referă puterile ce nu ies în afara luptei politice legale și care resping violența. La celălalt gen de opoziție - neloială, se referă puterile care pun accent pe metode violente și ilegale sau care amenință structurile respective cu aplicarea violenței. Din acest punct de vedere, politologul american Robert Alan Dahl a împărțit opoziția nord-americană în „normală” sau principală și marginală sau „anormală”. În opinia sa, În Statele Unite, opozițiile normale urmăresc scopuri limitate care nu pun în mod direct în discuție nici marele instituții și nici sistemul existent de credințe politice, iar primatul pe care îl acordă partidele parlamentare consensului face ca multe probleme de un interes arzător să contribuie a-și găsi canale și organe de exprimare străine mediului parlamentar (mass-media, intelectualii și universitățile, grupurile rasiale și religioase etc.).

Ghiță Ionescu consideră că „opoziția trebuie să dea dovadă de o anumită loialitate, dacă nu față de regim în sine, cel puțin față de proprii alegători. O politică de continuă înșelăciune și prefăcătorie nu poate conduce decât la dezorientarea simpatizanților și la pierderea aceluși minimum de importanță politică care până la urmă și un partid „neloial” îl poate întotdeauna dobândi”[6].

Dan Moldoveanu, urmând conceptul profesorului italian de științe social - politice Giovanni Sartori, clasifică opoziția în competitivă și cooperantă. „O opoziție competitivă are, în primul rând, misiunea de a adopta o poziție care să contrazică în mod clar deciziile și activitățile majorității parlamentare sau ale guvernului. Interesul major al opoziției competitive se concentrează asupra următoarelor alegeri. Ea are obiectivul de a demonstra electoratului carențele politicii guvernului, motivându-l astfel ca la următoarele alegeri să se pronunțe în favoarea ei. Opoziția cooperantă, per contrario, nu este centrată pe următoarele alegeri. Ea este interesată, în primul rând, să-și promoveze propriile proiecte și nu doar ca alternative la deciziile guvernului, ci, pe cât se poate, și sub forma unor decizii legale concrete. Așa o opoziție este nevoită să încerce prin negocierile purtate în cadrul comisiilor și comitetelor, să obțină cât mai multe concesii din partea guvernului și majorității parlamentare”[7].

În ceea ce ne privește, considerăm oportun de a veni cu niște completări la tipurile de opoziție propuse mai sus:

- în funcție de forma de manifestare a opoziției, putem deosebi opoziție oficială și opoziție neoficială. Considerăm că denumirea dată este mai indicată decât cea de opoziție închisă și deschisă. Opoziția este oficială atunci când un partid politic sau o fracțiune parlamentară, de regulă a doua forță din legislativ, anunță public intenția de a fi în opoziție față de guvernare. Oficializarea opoziției are o însemnătate deosebită în state precum Marea Britanie, Canada, Irlanda, în care partidului de opoziție i se alocă bani de la

bugetul de stat pentru salarii și întreținere a unui cabinet de miniștri în așteptare, numit și „cabinetul din umbră”. Opoziția oficială are unele avantaje față de celelalte fracțiuni parlamentare, reprezentanții acesteia avînd dreptul să vorbească în Parlament primii după reprezentanții guvernării, să aibă mai mult timp la etapa deliberărilor și întrebărilor. De asemenea, opoziției oficiale i se alocă mai mulți bani pentru cercetări și pentru personalul de lucru decît celorlalte fracțiuni parlamentare. În Canada, liderul opoziției oficiale din Camera Comunelor în semn de recunoștință pentru poziția pe care o deține în societate i se acordă dreptul să locuiască în reședința „Stornowaz” din Ottawa, care este întreținută de guvern [8]. Opoziția este neoficială în cazul în care în mod public un partid politic sau o fracțiune parlamentară nu anunță aflarea în opoziție față de guvernare, însă din acțiunile pe care le întreprinde rezultă situarea în opoziție față de guvernare;

- în funcție de consecvență în parcursul politic, distingem opoziție transigentă și opoziție intransigentă. Opoziție intransigentă este atunci cînd un partid politic sau o fracțiune parlamentară nu se abate de la o anumită linie adoptată și nu admite nici o concesie sau nici un compromis în raport cu guvernarea, în timp ce opoziția transigentă se caracterizează prin admiterea compromisurilor. Atît opoziția intransigentă, cît și opoziția transigentă au avantaje sau dezavantaje. Opoziția trebuie să fie intransigentă în contracararea abuzurilor puterii executive, însă trebuie să fie și transigentă atunci cînd este vorba de atingerea unui consens național asupra unui subiect de interes major, în depășirea crizelor economico - financiare, politice sau constituționale; raporturile dintre guvernare și opoziție sunt de natură diversă, evidențiindu-se:

- a) raporturile de „strînsă colaborare”, care se stabilesc, de regulă, în momente dificile pentru stat și societate, de exemplu, în caz de conflicte armate sau de calamități naturale de proporții, cînd divergențele sunt lăsate temporar la o parte în vederea soluționării problemei apărute;

- b) raporturi de „normalitate”, specifice unui joc democratic corect;

- c) raporturi de „ostilitate”, ce se creează în cazul partidelor - antisistem [9].

- în funcție de raportul față de guvernare, identificăm opoziție docilă și opoziția indocilă. Unii autori sunt de părere că cea mai bună caracterizare a acestei tipologii a opoziției este divizarea în opoziție constructivă și distructivă. Totuși, în opinia noastră, opoziția docilă prin faptul că prima își propune ca scop colaborarea cu guvernarea în scopul elaborarea unei soluții pozitive, în timp ce a doua se subordonează guvernării îndeplinind unele înțelegeri cu scopul de a avea avantaje reciproce. De asemenea, opoziția distructivă este orientată la distrugerea sistemului politic existent, pe cînd opoziția indocilă acționează ca o opoziție autentică, care își propune să activeze independent prin aducerea criticilor față de acțiunile guvernării și propunerea propriilor soluții la problemele existente în societate, reprezentînd un guvern alternativ sau un guvern în așteptare, care nu are ca scop distrugerea sistemului politic, ci accesarea la guvernare și administrarea mai eficientă a puterii de stat.

Reieșind din clasificarea tradițională, vom evidenția opoziția sistemică (parlamentară) și opoziția nesistemică (extraparlamentară). În linii mari, ele se deosebesc, prin faptul că opoziția parlamentară utilizează la maximum formele parlamentare în activitatea sa, iar cea extraparlamentară se bazează pe acțiuni și metode nonparlamentare: mitinguri, proteste etc.

În conformitate cu art.4 alin.13 din Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova, opoziția parlamentară este considerată fracțiunea sau fracțiile care nu fac parte din majoritatea parlamentară și care s-au declarat în opoziție față de aceasta.

Activitatea parlamentară se desfășoară după anumite reguli, care se constituie într-un tot sub denumirea de procedură parlamentară. Tocmai această procedură asigură implicarea concretă a opoziției atât în funcționare, cât și în organele de lucru parlamentare. Mai mult, procedura parlamentară asigură dezbateră liberă, în contradictoriu și publică a problemelor vieții parlamentare, permite cunoașterea ei, precum și controlul opiniei publice [10].

În cadrul amplului proces de adoptare a legii, o primă etapă este inițiativa legislativă, din aceasta derivând și dreptul de a prezenta amendamente. Constând în „modificarea de formă sau de fond adusă unui text supus deliberării”, amendamentul reprezintă totodată o contribuție esențială a parlamentarilor în procesul de elaborare a legii. Desigur că și amendamentele se supun votului, finalele fiind expresia voinței majorității.

În cazul amendamentelor, opoziția parlamentară poate adopta, în principiu, două strategii:

- de întârziere a deliberării prin amendamente dilatorii, care să sufocă în dezbateri sterile proiectul, când autorii lor sunt conștienți că nu pot fi adoptate;
- de colaborare, cu acordul majorității, la opera legislativă a Camerei printr-o opoziție constructivă, constând în propuneri de compromis sau care aduc îmbunătățiri proiectului ori propunerii legislative supuse dezbaterii [11].

Această atitudine pare să fie determinată și de una din trăsăturile generale ale procedurii parlamentare, și anume contradictorialitatea. Desigur că binomul majoritate - opoziție și modul lui de manifestare trebuie căutat în aspectul politic. Dar colaborarea la opera legislativă prin situarea pe o poziție constructivă e determinată și de interesul specific, pe care o anumită reglementare dintr-un proiect de lege îl are în cadrul programului opoziției parlamentare. De aceea, apar uneori fluctuații ale punctelor de vedere și implicit ale voturilor exprimate de la opoziție spre majoritate și invers.

În continuare ne vom referi la particularitățile opoziției parlamentare în raport cu opoziția extraparlamentară și opoziția la nivelul organelor de reprezentare locală.

Trebuie să menționăm că opoziția parlamentară poate influența majoritatea parlamentară în probleme de interes major pentru societate, precum ar fi realizarea unor reforme în domeniul educației, justiției, orînduirii de stat etc. Reprezentanții opoziției parlamentare dispun de instrumente importante de exprimare, făcînd parte din comisiile de elaborare a proiectelor de legi, strategii de dezvoltare, prin intermediul cărora promovează propriile viziuni asupra diferitor domenii ale vieții. Opoziția parlamentară are un acces limitat la astfel de procese, ea fiind în stare să influențeze aceste procese recurgînd la metode ale opoziției antisistemice, precum ar fi protestele, pichetările, recurgerea la violență individuală sau colectivă. De cele mai multe ori, opoziția extraparlamentară nu influențează direct activitatea majorității parlamentare, însă joacă un rol important la influențarea opiniei publice, astfel încît indirect aceasta poate schimba viziunea majorității față de o decizie ce urmează a fi luată.

Cît privește opoziția din organele de reprezentare locală, trebuie de precizat că aceasta se deosebește de opoziția parlamentară prin faptul că nu are un caracter ideolo-

gic pronunțat, fiind interesată mai mult de promovarea unor proiecte de decizii care să fie susținute de majoritate. La nivel local, opoziția tinde să fie una loială, dorind să participe cât mai mult la nivelul luării deciziilor, deoarece comunitățile locale, de regulă, nu aleg reprezentanți care să-i promoveze viziunile doctrinare și ideologice, ci să le rezolve pe cele mai stringente probleme de interes local.

Pînă a ne referi la drepturile și funcțiile opoziției parlamentare, considerăm oportun să facem referință la unul dintre principiile Dreptului Parlamentar „majoritatea decide - opoziția se exprimă”. Constanța Călinoiu și Victor Duculescu menționează că acest principiu este indisolubil legat de pluralismul politic și de existența însăși a statului de drept. În orice stat democratic drepturile opoziției trebuie respectate, aceasta având dreptul în virtutea acestui principiu, nu numai să participe activ la viața parlamentară, dar și să formuleze noțiuni și chiar noțiuni de cenzură împotriva Guvernului, în condițiile în care apreciază existența unor deficiențe ce urmează a fi corectate [12].

Principiul „majoritatea decide - opoziția se exprimă” se reflectă în întreaga organizare și funcționare a Parlamentului. Mijloacele prin care acest principiu se realizează în sistemul parlamentar din Republica Moldova sunt alcătuirea biroului permanent și a comisiilor permanente potrivit reprezentării proporționale a fracțiunilor, adică potrivit configurației politice. Acest principiu este aplicabil și la alegerea Președintelui Parlamentului, alegerea Președintelui Republicii Moldova, desemnarea prim - ministrului, adoptarea actelor legislative etc.

Pentru a contracara influența majorității parlamentare, în literatura de specialitate a apărut problema identificării de noi tehnici, procedee, reguli care să împiedice dominația majorității și care să protejeze minoritatea parlamentară, să-i permită să se manifeste eficient. În același timp, posibilitatea de exprimare a opoziției nu trebuie să desființeze posibilitatea majorității de a hotărî [13].

O modalitate de exprimare a drepturilor minorității o oferă accesul egal al parlamentarilor la toate modalitățile și procedurile stabilite prin regulamente, dreptul de a veni cu inițiative legislative, de a formula amendamente, de a lua cuvântul, de a pune întrebări sau de a interpela executivul, posibilități ce sunt asigurate tuturor deputaților, indiferent de grupul parlamentar din care fac parte. Un exemplu recent din practica parlamentară din Republica Moldova, în care o inițiativă legislativă a unor deputați din opoziția parlamentară a fost susținută de Guvern, apoi și de Parlament, a avut loc în februarie 2011. Inițiativa a vizat declararea zilei de 15 februarie drept „Ziua comemorării ostașilor căzuți în războiul din Afganistan”.

Când ne referim la drepturile opoziției, trebuie să luăm în considerație faptul că acestea, de cele mai multe ori, izvorăsc din norme cutumiare, decât din acte normative. De exemplu, în legislația Republicii Moldova statutul opoziției parlamentare practic nu este reglementat. De cele mai multe ori, reprezentanții opoziției își revendică drepturile în fața majorității apelând atât la practica internațională cât și la cea europeană. E de menționat că referințele la practica internațională nu sunt obligatorii, ci doar de recomandare, însă dat fiind faptul că Republica Moldova tinde să devină parte a comunității europene, respectivele exemple sunt deseori luate în considerație.

În Regulamentul Parlamentului Republicii Moldova nu se stipulează că președinția unor comisii permanente ar urma să revină reprezentanților opoziției parlamentare,

însă această practică a devenit una obișnuită în procedura parlamentară din Republica Moldova. De asemenea, nu este prevăzut în regulament ca unul din vicepreședinții Parlamentului ar urma să fie ales din rândurile opoziției, însă în practică majoritatea parlamentară rezervă o funcție de vicepreședinte minorității parlamentare, aceasta din urmă avînd libertatea de a accepta sau a respinge respectiva funcție.

În anul 2005, majoritatea parlamentară a oferit opoziției parlamentare dreptul de a desemna 5 din cei 9 membri ai Comisiei Electorale Centrale. Aceasta se întîmplă în condițiile existenței în mare parte a unei opoziții loiale majorității. La începutul anului 2011, la expirarea mandatului de 5 ani a membrilor Comisiei Electorale Centrale, practica din 2005 a fost abandonată, astfel încât la împărțirea candidaților pentru funcția de membru CEC s-a luat în considerație numărul proporțional de mandate a fracțiunilor. În aceste condiții, opoziției parlamentare reprezentată de Frațiunea Partidului Comunistilor din Republica Moldova i-a revenit posibilitatea de a înainta 3 membri, fapt care a fost criticat dur de reprezentanții opoziției. Acesta a venit și cu o inițiativă legislativă prin care au solicitat ca opoziției să-i revină 5 membri, așa cum a fost în 2005. Inițiativa legislativă nu a fost susținută de majoritatea parlamentară [14].

Un drept al opoziției care derivă din prevederile exprese ale Regulamentului Parlamentului este deținerea funcției de președinte al subcomisiei pentru exercitarea controlului parlamentar asupra activității Serviciului de Informații și Securitate. Articolul 28 din Regulament prevede că „în cadrul Comisiei pentru securitatea națională, apărare și ordinea publică activează o subcomisie pentru exercitarea controlului parlamentar asupra activității Serviciului de Informații și securitate (S.I.S.), iar în calitate de președinte al subcomisiei se alege un reprezentant al opoziției parlamentare”.

Pe lângă drepturile menționate mai sus, opoziția parlamentară are dreptul regulamentar de a iniția crearea unor comisii de anchetă, însă decizia de constituire a acestora urmează să fie adoptată prin votul majorității deputaților în conformitate cu art. 35 din Regulament. Un alt drept al opoziției parlamentare este participarea la formarea Guvernului prin exprimarea criticilor față de programul de activitate și a întregii liste a Guvernului, opoziția poate contesta actele legislative adoptate de majoritatea parlamentară la Curtea Constituțională, poate solicita Curții de Conturi să desfășoare controale în autoritățile publice, care în opinia ei nu cheltuie adecvat banii din bugetul de stat. Opoziția are, de asemenea, dreptul să dispună de aceleași șanse în lupta electorală ca și partidul sau partidele aflate la guvernare, să aibă același acces la presă, la radio și la posturile de televiziune și să-și poată prezenta în mod liber obiectivele sale.

De cele mai multe ori drepturile fiind recunoscute de majoritate sunt, totuși, ignorate de aceasta. Se întîmplă astfel deoarece opoziția parlamentară nu are un statut oficial, iar respectarea drepturilor sale ține mai mult de aspectul moral al majorității. Ca formă de protest a opoziției față de încălcarea drepturilor sale, aceasta în practica parlamentară din Republica Moldova s-a evidențiat diferit de la blocarea tribunei, părăsirea colectivă a ședinței în plen a Parlamentului și până la neprezentarea la ședințele plenare ale Parlamentului pentru o perioadă destul de îndelungată.

Funcțiile opoziției parlamentare reprezintă, de fapt, rolul acesteia. De aceea, în continuare referindu-ne la funcțiile opoziției, indirect, vom constata care este rolul acestei instituții.

Stanislav Secrieru în monografia sa *Parlamentul Republicii Moldova: Organul reprezentativ al poporului și unica autoritate legislativă* constată că „toți autorii și cercetătorii acestei instituții sunt unanimi în aprecierea că rolul opoziției politice e acela de frînare și corectare a puterii” [15].

Dan Moldoveanu consideră că rolul opoziției politice este acela de a cenzura activitatea majorității parlamentare, de a informa și sensibiliza opinia publică de eventualele deficiențe, neîmpliniri sau chiar de acte de neconstituționalitate. Totodată, opoziția politică este cea care prezintă alternative sociale și politice la politica desfășurată de majoritatea de guvernare.

Din analiza activității opoziției, la mod general putem constata un activism mai sporit al ei, fapt ce reiese din funcțiile și scopurile sale [16]. Activismul opoziției se observă atât la etapa inițierii propunerilor legislative, cât și la etapa finală de dezbateri plenare. La etapa discuțiilor în comisiile parlamentare, forța de convingere a reprezentanților opoziției, de regulă, este mai productivă. Anume în comisii activitatea celor două extreme devine constructivă, și adesea comisia responsabilă pentru definitivarea proiectului de lege vine în ședința în plen cu un raport întocmit în baza amendamentelor deputaților în opoziție. De aici rezultă funcția opoziției de reprezentare a cetățenilor care i-a votat, cetățeni egali în drepturi cu cei care s-au exprimat pentru majoritatea parlamentară. Astfel, pentru a-și păstra și spori sprijinul popular, opoziția depune eforturi duble pentru a se opune majorității și a promova interesele propriului electorat.

Un membru al Parlamentului joacă câteva roluri în legislativ, rezumate, uneori, ca legislator, reprezentant al votanților săi, scrutător al activității guvernului și un susținător sau un critic al propunerilor și inițiativelor din Parlament. Membrii trebuie să accepte că oportunitățile pentru munca lor de legislatori va fi limitată, dar rolul lor ca reprezentanți este de neabătut și poveri mai mari revin pe membrii opoziției decât pe guvernanți în privința controlului și supravegherii.

În același timp, opoziția are datoria pentru ea însăși și pentru alegătorii săi de a juca rolul unui guvern alternativ și, pe alocuri, rolul unui guvern în așteptare. Aceasta reprezintă una din funcțiile de bază ale opoziției de a reprezenta alternativa guvernării, deoarece opoziția de astăzi poate fi majoritatea de mâine. Prin aceasta se explică de ce opoziția în majoritatea cazurilor nu este de acord cu acțiunile întreprinse de guvernare, deoarece în caz contrar aceasta nu va mai reprezenta o alternativă. Una dintre principalele funcții ale opoziției este activitatea sa în examinarea acțiunilor Guvernului, supravegherea puterii în aplicarea legii și, în special, a utilizării finanțelor acordate executivului pentru activitatea sa. Există un mecanism disponibil opoziției pentru examinarea activității guvernării, și anume adresarea întrebărilor și interperărilor. Acestea sunt adresate primului ministru și miniștrilor în ședințele în plen ale Parlamentului în ultima zi de joi a fiecărei luni, așa cum rezultă din art. 102 din Regulamentul Republicii Moldova. Atunci când opoziția își dorește angajarea unei debateri publice complexe asupra politicii în ansamblu a Guvernului sau când își dorește demiterea acestuia, poate iniția noțiunea de cenzură (doar în cazul în care opoziția deține cel puțin $\frac{1}{4}$ din numărul total al deputaților).

Concluzionând, vom menționa că opoziția politică este un element important în cadrul sistemului politico-juridic democrat, ea fiind garantul dezvoltării și modernizării procesului politic.

Opoziția parlamentară își are legitimitatea în votul exprimat de cetățeni, în condiții absolut legale cu care a fost investită și majoritatea parlamentară. Iar opoziția parlamentară este parte integrantă a Parlamentului în calitate de organ reprezentativ suprem al poporului, rezultat din voința liber exprimată.

În opinia noastră, factorii principali care au un impact nefavorabil asupra institutului opoziției politice în condițiile tranzitorii spre o democrație durabilă sunt următorii:

- legătura insuficientă și slabă dintre partide și societate, dintre opoziție și societate, care denotă neconcordanța intereselor acestor binomuri;
- nivelul scăzut al culturii politice a populației;
- lipsa liderilor marcanți în rândurile opoziționarilor.

Considerăm oportun de a instituționaliza juridic opoziția (parlamentară și extra-parlamentară), adică de a elabora și adopta o lege specială care ar confirma statutul său legitim, în care vor fi definite esența și rolul opoziției și garanțiile legale ce vor asigura activitatea ei.

Unul dintre factorii majori care indică „slăbiciunile” opoziției politice (mai cu seamă cea de dreapta) constă în lipsa unor structuri organizaționale mature la nivel local, baza electorală insuficientă, concurența neloială din partea partidului/partidelor de guvernământ.

Tot aici vom menționa că și sistemul electoral cu pragurile înalte de accedere în parlament, de exemplu, a partidelor politice, nu favorizează opoziția, care este nevoită să se descurce în cadrul jocului impus de partidul/partidele de guvernământ.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Popa I., Ionescu Gh. Deschizător de drumuri în teoria politică a opoziției. Vezi: <http://www.punctulcritic.ro/ilie-popa-ghita-ionescu-deschizator-de-drumuri-in-teoria-politica-a-opozitiei.html>
2. Solomon C., Enea V. Vezi: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/6.PutereasiopozitiainalegerileparlamentaredinRepublicaMoldovasinRomania.pdf Mosneaga V., Nicolaev I., Bucataru I: interacțiunea dintre puterea politică și opoziție în contextul transformărilor democratice: dimensiuni teoretico-metodologice. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2013, nr.2, p.139-147.
3. Бромхед П. Эволюция британской конституции. Москва: Юридическая литература, 1978.332 с.
4. Politologie/Coord.: Moșneaga V., Rusnac Gh., Chișinău: CEP, USM, 2007, p.176.
5. Conform lui Moșneaga V., Rusnac Gh., Sacovici V. Op.cit., p.86.
6. Ionescu G. Isabel de Madariaga. Opoziția, trecutul și prezentul unei instituții politice. București: Humanitas, 1992, p.86.
7. Moldoveanu D. Locul și rolul partidelor politice în exercitarea puterii de stat. - www.cnaa.ms/files/theses/2010/16600/dan_moldovanu_thesis.pdf.
8. Sazwell John. Leader of the Opposition (The Canadian Encyclopedia) - www.thecanadianencyclopedia.com/index.cfm?PgNm=TCE&Params=A1ARTA0004587
9. Moldoveanu D. Locul și rolul partidelor politice în exercitarea puterii de stat. - www.cna.md/files/theses/2010/16600/dan_moldovanu_thesis.pdf.
10. Rusu I. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2001, p.427.
11. Constantinescu M., Muraru I. Drept parlamentar. București: Gramar, 1994, p.224.
12. Călinoiu C., Duculescu V., Drept parlamentar. București: Gramar, 2006, p.53.
13. Muraru I., Tănăsescu S. Drept Constituțional și Instituții Politice. Ediția a IX-a. București: Lumina Lex, 2001, p.468
14. http://www.arena.md/?go=news&n=2857&t=treideputatecomunisteși_augăsisustșnerelaGuvern.
15. <http://unimedia.md/?mod=news&id=29130> .
16. Secieru Stanislav. Parlamentul Republicii Moldova: Organul reprezentativ al poporului și unica autoritate Legislativă. Chișinău, 2001, p.40.